

Savonia-ammattikorkeakoulun opinnäytetöiden
lähdeanalyysi

AAPELISSA KATTAVA PAINETTU KOKOELMA - LISENSOIDUN E- AINEISTON KÄYTTÖ VÄHÄISTÄ!

29.4.2016

TEKIJÄT: Miia Mähönen, opiskelija, Oulun ammattikorkeakoulu
Anne Mikkanen, informaatikko, Savonia-ammattikorkeakoulu

1 JOHDANTO

Selvityksen lähtökohtana oli kiinnostus tietää, millaisia lähteitä Savonian opiskelijat tyypillisesti käyttävät opinnäytetoissaan. Toiseksi haluttiin selvittää, kuinka hyvin Savonian kirjasto vastaa opinnäytetyöntekijöiden tiedontarpeisiin eli kuinka suuri osuus käytetyistä lähteistä on saatavissa Savonian kirjastosta joko painettuna tai elektronisena.

Lisäksi haluttiin selvittää, mitä eroja ja yhtäläisyyksiä esiintyy eri koulutusalojen välillä käytetyissä lähteissä ja niiden löytyvyydessä. Erityisesti kiinnostuksen kohteena oli lisensoitujen elektronisten aineistojen käyttö opinnäytetoissa.

2 AINEISTO JA MENETELMÄT

Menetelmänä opinnäytetöiden lähteiden selvittämiseen käytettiin lähdeanalyysia. Selvitys toteutettiin maaliskuussa 2016. Savonian kirjaston käytössä on Aapeli-tietokanta, josta opinnäytetyön painetut lähteet tarkistettiin. Aapelista löytyvät kaikkien kampuskirjastojen aineistot painettuina ja myös osa e-aineistoista. Elektronisen aineiston lähteistä selvitettiin, ovatko ne vapaasti käytettävissä internetissä vai lisensoituja, jolloin ne ovat käytettävissä ainoastaan Savonian paikallisverkkoon kirjautumalla.

Lähdeanalyysi on ainoa vaihtoehto, kun on tärkeää tietää minkä tyyppisiä lähteitä jonkin alan opinnäytetoissa käytetään. Lähdeanalyysin kohteina ovatkin usein juuri opinnäytetyöt. Lähdeanalyysia käytetään nimenomaan juuri kirjaston kokoelmien arvioinnissa ja, kun halutaan tarkastella aineiston määrää, ominaisuuksia ja rakennetta. (Wilén & Kortelainen 2007, 160-161.)

Selvityksen kohteeksi valittiin Theseuksesta jokaiselta koulutusosalta 10 uusinta lähdeluetteloja. Yhteensä 60 opinnäytetyötä koostuivat seuraavanlaisesti: kulttuuriala (muotoilun koulutusohjelma) 10, liiketalouden ala 10, luonnonvara-ala 10, matkailu- ja ravitsemisala 10 (matkailu 5 + hotelli- ja ravintola-ala 5), sosiaali- ja terveysala 10 (bioanalytiikka 2, ensihoito 1, fysioterapia 1, hoitotyö 2, radiografia ja sädehoito 1, sosiaaliala 2, suun terveydenhuolto 1), tekniikan ala 10 (energiatekniikka 1, kone- ja tuotantotekniikka 2, rakennusalan työnjohto 1, rakennustekniikka 2, sähkötekniikka 2, tietotekniikka 1, ympäristötekniikka 1).

Koulutusaloilta, jotka käsittävät enemmän kuin yhden koulutusohjelman, on valittu analysoitavien lähdeluetteloiden määrä Theseukseen tallennettujen opinnäytetöiden lukumäärän perusteella. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalalla eniten opinnäytetöitä on

hoitotyön, seuraavaksi sosiaalialan ja kolmanneksi eniten bioanalytiikan koulutusohjelmissa. Näistä koulutusohjelmista mukaan on otettu 2 ja muista yksi lähdeluettelo. Ylempiä koulutusohjelmia ei otettu mukaan analyysiin. Ei myöskään musiikin eikä tanssinopettajan koulutusohjelmia, koska näillä aloilla on oma kirjastonsa. Kuva-aineisto on otettu mukaan lähdemateriaaliksi silloin, kun kuvaa on käytetty lähteenä. Omasta opinnäytetyöprosessista otettuja kuvia ei ole käsitelty lähdeaineistona.

Jokaisen opinnäytetyön lähteet luokiteltiin excel-taulukkoon seuraavasti: lähteiden lukumäärä yhteensä, painetut, Aapelista löytyvät painetut, elektroniset yhteensä, vapaasti käytettävissä olevat elektroniset, lisensoidut elektroniset ja muut. Osioon "Muut aineistot" tulivat kaikki, jotka eivät kuuluneet mihinkään aiemmista kategorioista. Näitä olivat esim. haastattelut, suulliset lähteet, koulutusmateriaalit, tekijän omat kokoelmat, organisaation intra ja muutamat tunnistamattomat lähteet. Lisäksi lähteet luokiteltiin kielen mukaan suomenkielisiin ja vieraskielisiin.

3 TULOKSET

3.1 Lähteiden lukumäärä ja kieli

Kaikkien käytettyjen lähteiden keskiarvo oli 38 lähdeä/opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalalla käytettiin lukumääräisesti eniten lähteitä; keskimäärin 63 lähdeä/työ ja vähiten tekniikassa 14 lähdeä/työ. Taulukkoon 1 on laskettu myös mediaani, koska kolmessa työssä oli yli 100 lähdeä. Nämä olivat liiketalouden (131), luonnonvara-alan (109) ja sosiaali- ja terveysalan (suun terveydenhuolto 167 lähdeä) opinnäytetöitä.

TAULUKKO 1. Lähteiden koulutusaloittainen keskiarvo, mediaani ja kielijakauma

koulutusala	lähteitä yht. 2284	lähteiden keskiarvo (mediaani)/työ	suomenkielisiä lähteitä yht. 1836	vieraskielisiä lähteitä yht. 448
kulttuuri	423	42 (37)	73 % (310)	27 % (114)
liiketalous	378	38 (29)	62 % (235)	38 % (143)
luonnonvara	373	37 (31)	92 % (342)	8 % (31)
matkailu ja ravitsemis	349	35 (30)	85 % (298)	15 % (51)
sosiaali ja terveys	625	63 (53)	86 % (540)	14 % (85)
tekniikka	136	14 (10)	82 % (112)	18 % (24)
keskiarvo	380	38 (31)	80 %	20 %

Selvityksessä suomenkielisten lähteiden (80 %) osuus on suuri verrattuna vieraskielisiin lähteisiin. Eniten vieraskielisiä lähteitä käytettiin liiketalouden (38 %) ja kulttuurin (27 %) oppinäytetöissä, vähiten luonnonvara-alalla (8 %).

3.2 Painettujen, elektronisten ja muiden lähteiden jakaumat

Selvityksen mukaan lähteitä käytetään eniten elektronisena: 65 % kaikista käytetyistä lähteistä oli elektronisia. Painettujen lähteiden osuus oli 31 % ja muiden 4 %.

Eniten e-aineistoja käyttivät kulttuurin opiskelijat (lähes 79 % kaikista lähteistä). Painettuja aineistoja puolestaan käyttivät eniten matkailu- ja ravitsemisalalan opiskelijat (49 % kaikista lähteistä). Matkailu- ja ravitsemisalalan sekä kulttuurin koulutusalailla oli myös muiden lähteiden osuus suurin.

TAULUKKO 2. Painettujen ja elektronisten lähteiden jakauma

koulutusala	lähteitä yhteensä	painettuja	elektronisia	muita
kulttuuri	423	16,1 % (68)	78,5 % (332)	5,4 % (23)
liiketalous	378	38,9 % (147)	59 % (223)	2,1 % (8)
luonnonvara	373	28,7 % (107)	67,3 % (251)	4 % (15)
matkailu ja ravitsemis	349	48,7 % (170)	45,6 % (159)	5,7 % (20)
sosiaali ja terveys	625	28,5 % (178)	69,3 % (433)	2,2 % (14)
tekniikka	136	29,4 % (40)	68,4 % (93)	2,2 % (3)
yhteensä	2284	31 % (710)	65 % (1491)	4 % (83)

3.3 Painetun aineiston löytyvyys Aapelista ja lisensoidun aineiston käyttö

Kaikkien oppinäytetöiden (60 kpl) painettujen aineistojen yhteislukumäärä oli 710, joista Aapelista löytyi 497 eli 70 %. Aapelista löytyvien painettujen lähteiden osuus oli suurin luonnonvara-alalla (88 %) ja liiketaloudessa (80 %). Vähiten painettua aineistoa löytyi Aapelista kulttuurin (31 %) ja tekniikan (38 %) aloilta.

Lisensoituja e-aineistoja käytettiin todella vähän, vain 3 % kaikista käytetyistä lähteistä ja 4,7 % e-lähteistä. Lukumääräisesti eniten e-lähteitä oli sosiaali- ja terveysalalla (34 lähettä) ja tällä alalla lähteitä oli myös käytetty monipuolisimmin. Sosiaali- ja terveysalan lisensoituja e-aineistoja oli käytetty 7 oppinäytetyössä kymmenestä, eniten hoitotyön ja bioanalytiikan

töissä. Tekniikan 18 lisensoitua aineistoa olivat kaikki joko RT Net rakennusalan tietopalvelun (12) tai Sähköinfo Severin aineistoa (6). Nämä neljä opinnäytetyötä olivat rakennus- ja sähköalalta.

Kulttuurin 12 lisensoitua lähdeä olivat RT Net (7) ja SIT Net sisustustietopalvelu (5). Matkailu- ja ravitsemisala oli käyttänyt 4 lisensoitua e-kirjaa: Talentum, Ellibs ja kaksi Dawsoneran teosta. Liiketalouden 2 e-kirjaa olivat Talentum ja Ellibs. Kulttuurin, matkailu- ja ravitsemis- sekä liiketalouden alojen opinnäytetyöissä oli kussakin lisensoituja lähteitä käytetty kahdessa opinnäytetyössä kymmenestä. Luonnonvara-alalla oli käytetty vapaasti saatavana olevaa e-aineistoa, kuten tilastoja, lakeja, MTT, ProAgria, Evira jne., mutta lähdeluetteloista ei löytynyt yhtään lisensoitua e-lähdettä.

Pelkästään e-lähteisiin verrattuna eniten lisensoitua aineistoa oli käyttänyt tekniikka: 19 % e-lähteistä oli lisensoitua. Sosiaali- ja terveysalalla lisensoituja aineistoja oli noin 8 % kaikista e-lähteistä.

TAULUKKO 3. Painetun aineiston löytyvyys Apelistä ja lisensoidun e-aineiston käyttö

koulutusala	pai- net- tuja yht.	Aapelissa pai- net- tuja	elektr. yht.	vapaa elektr.	lisens elektr.	lisensoitujen osuus kaikista e- lähteistä	lisensoitujen osuus kaikista lähteistä
kulttuuri	68	31 % (21)	332	320	12	3,6 % (12/332)	2,8 % (12/423)
liiketalous	147	80 % (118)	223	221	2	0,9 % (2/223)	0,5 % (2/378)
luonnonvara	107	88 % (94)	251	251	0	0 % (0/251)	0 % (0/373)
matkailu ja ravitsemis	170	72 % (123)	159	155	4	2,5 % (4/159)	1,1 % (4/349)
sosiaali ja terveys	178	71 % (126)	433	399	34	7,9 % (34/433)	5,4 % (34/625)
tekniikka	40	38 % (15)	93	75	18	19,3 % (18/93)	13,2 % (18/136)
Yhteensä	710	70 % (497)	1491	1421	70	4,7 % (70/1491)	3,1 % (70/2284)

4 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Opinnäytetöiden lähdeluetteloiden analysointia vaikeuttivat erityisesti epätarkat, virheelliset ja puutteelliset lähdeviitteet. Muutamasta viitteestä oli työlästä selvittää, oliko lähteenä käytetty painettua vai elektronista kirjaa. Kysymyksiä herätti myös, miksi opiskelija oli käyttänyt vanhempaa painosta vaikka kirjastosta olisi löytynyt uudempikin painos.

Muotoilun koulutusohjelmassa oli eniten analyysiin mukaan otettuja kuvalähteitä (verkossa olevat kuvat luokiteltiin e-aineistoksi, valokuvat muihin aineistoihin). Oman prosessin dokumentointia käsitteleviä kuvia ei pidetty lähteinä ja ne jätettiin siksi selvityksen ulkopuolelle.

Sama lehti tai kokoomateos saattaa esiintyä lähdeluettelossa useampaan kertaan. Lähteet eli havaintoyksiköt eivät siis ole julkaisuja (kirjoja, lehtiä, www-sivuja) vaan ne ovat tapauksia, joissa kyseistä julkaisua on käytetty lähteenä.

Painetusta aineistosta löytyi Aapelista 70 %. Luku olisi suurempikin, mikäli käytetystä painetusta aineistosta poistettaisiin pienpainatteet. Osa painetuista artikkeleista oli yli 10 vuotta vanhoista lehdistä. Näin vanhat lehdet on poistettu Savonian kokoelmista ja siirretty Varastokirjastoon.

Elektronisen aineiston laajamittainen käyttö (65 % kaikista lähteistä) oli etukäteen tiedossa, joskin erot eri koulutusohjelmien välillä olivat suuria (46 - 79 %). Lisensoidun aineiston käytön vähäisyys (3 %) oli ennakoitavissa, koska suurin osa tarjolla olevasta aineistosta on edelleen vieraskielistä. Sen sijaan oli yllättävää, että vieraskielistä aineistoa eniten lähteenä käyttänyt liiketalouden ala (38 % lähteistä vieraskielisiä) käytti lisensoitua elektronista aineistoa toiseksi vähiten (0,5 % kaikista lähteistä). Liiketalouden kansainvälisiä tietokantoja on olemassa. Toisin on esimerkiksi muotoilussa ja luonnonvara-alalla, joiden käyttämät tietokannat ovat monitieteisiä. Kirjasto julkaisi vuoden alussa uudet Tiedonhakijan oppaat edesauttamaan e-aineistojen käyttöä. Tämän selvityksen opinnäytetöihin uusilla oppailla ei ehtinyt olla vaikutusta.

Savonian kirjaston budjetti jakautuu vuodelle 2016 siten, että e-aineistojen osuus on 51 % ja painettujen 49 % (kirjat 27 ja lehdet 22 %). Tämän lähdeanalyysin perusteella opinnäytetöissä lähteiden käyttö jakautui seuraavasti:

- vapaasti käytettävissä oleva e-aineisto 62 %
- painettuna Aapelista löytyvä aineisto 22 %
- muualta painettuna löytyvä 9 %
- muu aineisto 4 %
- lisensoitu e-aineisto 3 %.

E-aineistoihin käytetään budjetista 51 %, mutta lisensoidun e-aineiston käyttö opinnäytetöissä on ainoastaan 3 % eli budjetti on 17 kertainen käyttöön verrattuna. Painetun aineiston osuus budjetista (49 %) vastaa paremmin aineiston käyttöä opinnäytetöissä, joka oli 31 % eli rahaa käytetään 1,6 kertaisesti.

Yhden käytetyn lähteen hintaa on mahdotonta laskea, koska aineistoja käytetään opinnäytetyön lisäksi opintojen aikana ja myös opetuksessa. Lisensoitujen aineistojen vähäisen käytön ja koko ajan kasvavien kustannusten takia avoimet julkaisuarkistot ja open access -julkaisut ovat kuitenkin enemmän kuin tervetulleita.

Miten opiskelijat saisi käyttämään enemmän lisensoituja aineistoja vai haluavatko opiskelijat tehdä opinnäytetöitään siten, että niihin löytyy materiaalia juurikin vapaasti käytettävissä olevasta aineistosta? Eivätkö opiskelijat tunne lisensoitujen aineistojen käyttömahdollisuuksia? Vai ovatko he tehneet tiedonhakuja lisensoiduista tietokannoista, mutta sieltä löydetty aineisto onkin ollut vapaasti käytettävää? Tällöin lisensoitu aineisto ei välttämättä käy ilmi lähdeluettelosta. Kiinnostavaa olisikin selvittää näitä kysymyksiä esimerkiksi kyselyllä.

Selvitystä voisi jatkaa myös tutkimalla miten paljon samaa kirjaa käytetään elektronisena suhteessa painettuun, mitkä ovat suosituimmat e-kirjat, minkä ikäistä aineistoa käytetään tai erittelemällä tarkemmin vapaasti käytettävissä oleva aineisto (kaupallinen, yksityishenkilö, yhdistys, viranomainen). Muun materiaalin kuten kuvien, haastattelujen, suullisten lähteiden, esitteiden, pienpainatteiden ja julkaisemattoman aineiston käyttö vaatisivat myös lisäselvityksiä. Samoin lähteiden jakautuminen painettuun ja elektroniseen aineistotyyppiittäin (monografiat, artikkelit, opinnäytetyöt) olisi myös kiinnostava selvityskohde. Tulosten perusteella pystyisi hahmottelemaan, miten Savonian kokoelmapalveluja voitaisiin kehittää parhaiten palvelemaan korkeakoulussa opiskelevien tarpeita.

LÄHTEET

Wilén, R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet - teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki; Yliopistopaino.